

ORIGINEA ȚIGANILOR (RRMILOR) ȘI MIGRAȚIA LOR SPRE EUROPA

*

THE ORIGIN OF THE GYPSIES (ROMA) AND THEIR MIGRATION TO EUROPE

*

L'ORIGINE DES GYPSSES (ROM) ET LEUR MIGRATION VERS L'EUROPE

**Conf.univ.dr. Silviu COSTACHIE¹
Dr. Daniel DIEACONU²**

Rezumat: Acest studiu este concentrat asupra unei teme controversate a istoriei, originea și migrația rromilor spre Europa, o temă care rămâne în continuare un teren al ipotezelor, deși s-au făcut numeroase progrese, mai ales din punct de vedere al lingvisticii. Acest studiu sintetizează cercetările noastre de până acum, abordări istorice, dar și de geografie umană. Am prezentat câteva legende etnogenice, la care am alăturat vechi tradiții românești sau europene. Nu lipsesc analizele asupra ipotezelor lui Kogălniceanu, Potra sau Chelcea și a autorilor recenți Achim sau Sărău. La venirea lor în Europa, au fost considerați urmași a egiptenilor, de unde și un astfel de etnonim medieval, dar studiile de filologie comparată au demonstrat originea lor indiană și o migrație de mai multe secole în Europa, cu o ședere mai îndelungată în Persia și Imperiul Bizantin. În spațiul românesc sunt atestați în secolul XIV-lea și au avut ca principale caracteristici nomadismul și robia.

Cuvinte cheie: migrație, mitologie istorică, filologie comparată, robie, nomadism

*

Summary: This study is focused on a controversial topic of history, the origin and migration of the Roma to Europe, a topic that still remains a field of hypotheses, although numerous advances have been made, especially from the linguistic point of view. This study summarizes our research so far; historical approaches, but also human geography. I presented some ethnogenic legends, to which I added old Romanian or European traditions. There is no shortage of analyzes on the hypotheses of Kogălniceanu, Potra or Chelcea and recent authors Achim or Sărău. When Roma population came to Europe, it was considered to be of the Egyptians descendance; hence such a medieval ethnonym, but studies of comparative philology have demonstrated their Indian origin and a migration of several centuries to Europe, with a longer stay in Persia and Byzantine Empire. In the Romanian space, they are attested in the 14th century and their main characteristics were nomadism and slavery.

Key words: migration, historical mythology, comparative philology, slavery, nomadism

*

Résumé : Cette étude porte sur un sujet controversé de l'histoire, l'origine et la migration des Roms vers l'Europe, un sujet qui reste encore un champ d'hypothèses, bien que de nombreuses avancées aient été faites, notamment du point de vue linguistique. Cette étude résume nos recherches

---

¹ Facultatea de Geografie, Universitatea din București; Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București.

² Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București.

jusqu'ici, les approches historiques, mais aussi la géographie humaine. J'ai présenté quelques légendes ethnographiques, auxquelles j'ai ajouté d'anciennes traditions roumaines ou européennes. Les analyses ne manquent pas sur les hypothèses de Kogălniceanu, Potra ou Chelcea et des auteurs récents Achim ou Sărău. Lorsqu'ils sont venus en Europe, ils étaient considérés comme des descendants des Égyptiens, d'où un tel ethnonyme médiéval, mais des études de philologie comparée ont démontré leur origine indienne et une migration de plusieurs siècles vers l'Europe, avec un séjour plus long en Perse et dans l'Empire byzantin. Dans l'espace roumain, ils sont attestés au XIVe siècle et leurs principales caractéristiques étaient le nomadisme et l'esclavage.

Mots clés : migration, mythologie historique, philologie comparée, esclavage, nomadisme

*

Originea țiganilor a fost pentru o lungă perioadă de timp o enigmă a istoriei și un câmp de manifestare a ipotezele, unele dintre ele cel puțin fanteziste și cele mai multe au trecut dintr-o carte în alta de-a lungul a mai bine de trei secole. Fondul mitico-legendar constituit în jurul acestei chestiuni istorice este unul deosebit de bogat, datorat folclorului țigănesc, dar și folclorului aparținând altor popoare cu care au intrat țiganii în contact de-a lungul veacurilor. Un studiu pertinent asupra acestei chestiuni este necesar să surprindă realitatea de dincolo de mit, atât cât cronicile și alte documente o pot confirma. Cert este că în ciuda a numeroase studii ce s-au realizat în istoria veche a romilor (țiganilor) există destule necunoscute.

Acest studiu s-a realizat prin cercetarea surselor referitoare la această controversată temă recente sau mai vechi, române și străine, istorice, de mitologie, antropologie și lingvistică. De către noi s-au publicat, în țară și străinătate, mai multe articole și cărți, după o aprofundare deosebită a temei din punct de vedere istoric, al geografiei umane și al geopoliticii minorităților³.

În stabilirea originii, dar și a traseului urmat de țigani spre Europa, un rol important l-a avut lingvistica. Studiile de filologie comparată realizate încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea au arătat că țiganii sunt originari din India și au oferit ipotezele asupra drumului urmat prin componentele lexicale existente în limba romani: persane, arabe, grecești, slave etc. Deși în lumea științifică și culturală a secolului al XIX-lea s-au făcut cunoscute studiile ce demonstau originea indiană, ipotezele că ar

---

³ S. Costachie, D. Dieaconu, C. Teodorescu, *Several socio-economic and demographic aspects of the gypsies (roma) from their first presence in the Romania and until the second world war*, în „Revista Română de Geografie Politică”, an XII, nr. 1, Oradea, 2010; D. Dieaconu, S. Costachie, *Romii din România în perioada interbelică. Aspecte socio-demografice și evoluții organizatorice și politice*, în „Partide politice și minorități naționale din România secolului XX”, vol. V, coord. V. Ciobanu, S. Radu, Ed. TehnoMedia, Sibiu, 2010; D. Dieaconu, *Țiganii din spațiul românesc în Evul Mediu*, în „Historia”, an IX, nr. 87, martie 2009, București; D. Dieaconu, S. Costachie, *De la dezrobire la regimul comunist: Țiganii din România*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 6, martie 2010, București; D. Dieaconu, *Perioada medievală și începutul epocii moderne: Țiganii din spațiul românesc în scrierile călătorilor străini*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 13, octombrie 2010, București; D. Dieaconu, *Dezrobirea țiganilor*, în „Historia”, an IX, nr. 90, iunie 2009, București; D. Dieaconu, S. Costachie, *Mito y realidad. Los rrom (gitanos) de Rumania*, Niram Art, Madrid, Spain, 2016; 2014, S. Costachie, D. Dieaconu, *The Romanian Gypsies: from emancipation to assimilation*, în „La Pensee Journal”, vol.76 (3), pp. 42-54, Paris.

fi fost de origine egipteană s-au menținut, atât în spațiul românesc, cât și în afara lui⁴. În lucrări și cronici aparținând Evului Mediu această idee a originii egiptene apare de numeroase ori. Mihail Kogălniceanu menționează mai multe opinii anterioare studiului său din 1837. Relata o tradiție de la Herodot conform căreia pe malurile Pontului Euxin ar fi fost o colonie a egiptenilor, iar țiganii erau urmași ai supușilor lui Sesostris, care după descoperirea conjurației lui Danaos a fugit pe țărmurile Mării Negre. În migrația lor din estul spre vestul Europei, în prima jumătate a secolului al XV-lea, grupurile de țigani amintite de cronicari se erijau în pelerini originari din Egipt. După Pasquier, țiganii ajunși la Paris la 1427 spuneau că au fost izgoniți de sarazini care i-au silit să-și lepede legea; supuși de creștini, apoi au mers la Roma, unde Papa i-a botezat și le-a dat canon să rătăcească și să se culce pe pământ; interesant este faptul că ei afirmă că au primit de la papă și de la împăratul Sigismund scrisori (cărți) de „scuteală” prin care pot fura prin sate și târguri în cei șapte ani de pocăință⁵.

La Brașov, în 1416, orașul acordă bani și provizii „seniorului Emaus din Egipt și celor 120 de însoțitori ai săi”. O familie de nobili dăruia 40 de berbeci „sărmanilor pelerini din Egipt”, care spuneau că se întorc de la Ierusalim⁶. Într-o lume medievală religioasă și superstițioasă, prezentarea lor ca pelerini care se întorceau din Țara Sfântă nu putea fi decât folositoare. Sebastien Munster menționa la jumătatea veacului al XVI-lea că țiganii afirmă o descindere din Noe sau Abram și Sara și prezenta mai multe legende care ne trimit în istorie până în epoca bronzului, la mitica Atlantida⁷.

În Moldova, tradițiile păstrate de comunitățile rurale îi prezintă pe țigani ca hamiți, harapi, faraoni. Robia țiganilor s-ar fi datorat lui Ham, fiul lui Noe, blestemat de tatăl său că a râs pe seama goliciunii sale în timp ce dormea sub influența unei băuturi alcoolice⁸. Românii i-au numit pe țigani ciori, baragladine, balaoacheși,

---

⁴ V. Alecsandri, *Vasile Porojan*, Ed. Tineretului, București, 1968, pp. 65-66: „... țigăncile sunt foarte ghibace în tot soiul de vrăjitorii și de descânțece de deochi, de serpe, de dragoste... Aceste taine au fost introduse în țările aceste odată cu venirea țiganilor și după părerea mea ele nu sunt altă decât niște slabe și proaste rămășițe ale acelei științi oculte care atât de dezvoltată la vechii egipteni”. Voltaire, în *Eseu asupra moravurilor* remarca: „...această rasă pare a fi o rămășiță a anticilor sacerdoți și sacerdotese ale zeiței Isis, amestecată cu cei ai zeiței Sirei”, apud O. Drâmba, *Apariția și avatarurile țiganilor*, în „Dacoraomania”, nr. 43/2009, p. 55

⁵ M. Kogălniceanu, *Schiță despre țigani*, trad. Gh. Ghibănescu, Tip. Dacia, Iași, 1900, p. 3, 10; M. Kogălniceanu afla un jurământ din secolul al XV-lea: „Cum Dumnezeu a înecat pe regele Faraonilor în Marea Roșie astfel să fie înghițit țiganul în pântecul pământului, să fie afurisit dacă nu spune adevărul; tâlhăritul și vânzarea să nu-i meargă. La cel dântăiu trap, calul să i se schimbe în măgar și să fie spânzurat de călău”.

⁶ F. de Vaux de Foletier, *Mille ans d'histoire des Tsiganes*, Paris, 1970, p. 21

⁷ O. Drâmba, *Apariția și avatarurile țiganilor*, nr. 43/2009, p. 56; englezul S. Roberts, într-o lucrare publicată în 1736, încercând să afle originea țiganilor, plecând de la profețiile biblice, considera că sunt egipteni blestemați a trăi nomazi și în mizerie încă de la proorocii Isaia, Ieremia și Ezekiel cf. Al. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 304

⁸ Al. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, p. 306

balauri, burcași, ciorogaci, gărgăuni, dar și arapi sau faraoni, reflectând aceste credințe populare despre o origine egipteană a acestor consăteni de-ai lor⁹.

Una dintre vechile legende românești etnogonice prezintă originea țăganilor, plasând acțiunea mitică în timpul patriarhului biblic Noe. Se spune că acesta a simțit tovrășia dracului: a fost primul om beat. Într-o zi, sub influența alcoolului a adormit într-un colț de grădină într-o poziție jenantă. Unul dintre feciorii lui îl „muruește” cu o balegă și se ascunde în tufiș. Celălalt fiu al lui Noe, serios, respectuos, îl spală și-l acoperă cu frunze. Cel poznaș iese din tufiș și încep să se certe. Noe se trezește și află pățania: „Așa să se facă pielea ta cum era balega cu care m-ai murdărit, iar tu să ajungi de răsul tuturor, așa cum ai vrut să-ți bați joc de mine”. Din feciorul acesta se trag țăgani, care sunt negri la față și batjocura tuturor. Tot țăgan a fost și cel care „a bătut cuiele în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, de aceea toți călăii din țăgani s-au făcut”¹⁰.

În vestul Europei, țăgani s-au prezentat ca „egipteni”, fiind consemnați în documente de la începutul secolului al XV-lea. În 1418 sunt semnați în Elveția în grupuri de 300 de persoane conduse de voievozi pompos îmbrăcați, urmași ai unor păgâni convertiți „egipteni”, care, drept penitență, trebuiau să facă pelerinaje de 7 ani; au fost bine primiți. În 1423, Andreas, presbiterul Ratisbonei, relatează despre „populo Cinganorum” din Egipt. În 1417, țăgani ajung în Germania și se îndreaptă spre Marea Nordului. După Sinodul de la Constanța din 1418 străbat Elveția: „o ceată de oameni necunoscuți cu pielea neagră, cu fața străină, rău îmbrăcați, având acte de la autorități. Erau conduși de Mihail, duce egiptean. În 1422, alt duce, Andrei, zicând că vine din Egipt, ajunge până la Bologna”¹¹.

Cărturarii români au încercat și ei să se pronunțe asupra originii țăganilor. Dimitrie Cantemir este nelămurit în privința originii, remarcând faptul că nu a putut afla documente referitoare la această chestiune și nici de la țăgani nu a putut afla lămuriri satisfăcătoare. Scria astfel: „Aceștia sunt împrăștiati ici și acolo în toată Moldova și nu află boier care să nu aibă în stăpânirea sa. De unde și când a venit acest neam în Moldova? Nu știu nici ei înșiși și nici nu se găsește nimic despre dânșii în toate cronicile noastre”¹². Ion Budai Deleanu, corifeu al Școlii Ardelene, aflase despre faptul că țăgani se trag din egipteni, din „faraonii cei slăviți”. Merge în Egipt pentru a se convinge și află că nu-s egipteni, ci sunt indieni (după opiniile negustorilor englezi) vorbind o limbă întâlnită în Siam și Malabria¹³. Este o opinie emisă la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când, în vestul Europei, studiile lingvistice au arătat originea indiană a țăganilor, plecând de la descoperirea unui student maghiar la Facultatea de

⁹ G. Potra, *Contribuțiuni la istoricul țăganilor din România*, Fundația Regală Carol al II-lea, București, 1939, p. 16

¹⁰ M. Olinescu, *Mitologie românească*, Ed. Casa Școalelor, București, 1944, pp. 125-126.

¹¹ M. Kogălniceanu, *Schițe despre țăgani*, pp. 8-10; A. Poissonier, *Les Tsiganes en Moldavie et Valachie*, Paris, 1855, p. 21; O. Drâmba, *op. cit.*, p. 56.

¹² D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1956, pp. 230-231.

¹³ I. B. Deleanu, *Țiganiada*, București, 1928, p. 39.

Teologie protestantă a Universității din Leyden. În 1783, Walli Istvan cunoaște trei indieni din Malabria și constată asemănarea limbii lor cu cea a țăganilor din Ungaria, din districtul Comorn. Pentru a dovedi teoria sa a întocmit un mic dicționar cu 1.000 de cuvinte. Despre descoperirea sa a scris ziarul „Wiener Zeigen” și a fost confirmată în anii următori de lingviști și istorici¹⁴.

În 1777, prin studii de filologie comparată, cercetătorii germanii I.C. Rudiger și K. Zippel au arătat originea industană a țăganilor. Un alt autor german, realizatorul unei prime lucrări cu caracter științific referitor la istoria țăganilor, H.G.M. Grellmann, a demonstrat că țăganii vin din India¹⁵.

Printre cei care au îmbrățișat ipotezele lui Grellmann a fost și românul Mihail Kogălniceanu, apropiat istoriografiei germane, prezentate în lucrarea sa din 1837, arătând că era la curent cu teoriile vehiculate în mediul științific european. Afla din Moldova sa natală că aceștia ar fi venit din Țigania, o provincie a Indiei¹⁶.

Un britanic, William Macmichael, în 1817 merge spre Moscova și cunoaște pe țăganii din Țările Române. Constată o mare asemănare a limbii țăgănești cu limba populației din Indus și, de asemenea, iubirea pentru haine roșii, nicovale de piatră, dansurile voluptoase, meseria de ghicitoare, toate acestea îl fac să considere că țăganii sunt înrudiți cu locuitorii din India pe care i-a cunoscut el¹⁷.

George Potra cunoștea în perioada interbelică teoriile ce se vehiculau cu privire la originea țăganilor și în lucrarea sa intitulată modest *Contribuțiuni la istoria țăganilor din România*, emitea o ipoteză interesantă: „... în timpul, și mai ales la sfârșitul Imperiului Roman, vrăjitorii erau recrutați exclusiv dintre egipteni. Aceasta n-au uitat-o nici creștinii, cu atât mai mult cu cât au fost izbiți de unele asemănări exterioare între vechii egipteni și țăgani. Posibil că țăganii, șireți din fire, au întărit această presupunere, de o parte spre a exploata faima pseudo-strămoșilor lor, pe de altă parte spre a nu fi siliți să dea alte lămuriri asupra originii lor, pe care n-au uitat-o, în orice caz nu le-ar fi plăcut să și-o amintească. Astfel au fost considerați drept rămășiță a vechilor egipteni, pedepsiți de Dumnezeu pentru păcatele lor și risipiți de cele patru vânturi în toate părțile lumii”¹⁸.

Preotul bucovinean Dimitrie Dan, care a scris și o lucrare despre evreii din Bucovina, este autorul unui studiu despre țăgani publicat în 1892 și se arată cunosător al tezilor emise în spațiul german pe care le preia, adăugându-le o notă de autohtonitate, ipoteze și legende și adoptă ca cea mai pertinentă teorie cea a originii indiene a țăganilor¹⁹. Aceeași origine o recunoaște și mai puțin-cunoscutul autor M.

---

¹⁴ vezi pe larg Gh. Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, Ed. Kriterion, București, 1998, pp. 44-46; M. Block, *op. cit.*, p. 37; I. Chelcea, *Țigani din România. Monografie etnografică*, Institutul Central de statistică, București, 1944, p. 11.

¹⁵ V. Achim, *Țigani în istoria României*, Ed. Enciclopedică, București, 1998, p. 15

¹⁶ M. Kogălniceanu, *Schițe despre țăgani*, p. 8

¹⁷ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. IV, 1929, București, p. 23

¹⁸ G. Potra, *Contribuțiuni la istoricul țăganilor din România*, p. 9

¹⁹ D. Dan, *Țigani din Bucovina*, Cernăuți, 1892, p. 6

Stătescu, în 1884, sau filologul Barbu Constantinescu, care în 1878 remarca asemănarea limbii țigănești cu limba sanscrită²⁰.

Dimitrie Dan era de părere că țiganii au părăsit India din cauza „legii lui Manu”, ducând cu ei în toate țările conștiința despre înfierarea lor ca lepădătura societății omenești²¹. Este o opinie împărtășită și de George Potra: „Țiganii au făcut parte din categoria celor slabi și de când sunt născuți în istorie ei nu s-au bucurat de o situație cel puțin omenească. Strămoșii lor din India făceau parte din acea clasă de oameni netrebniți – paria; strămoșii lor mai de aproape erau robi, iar actualmente dacă nu sunt robi, totuși egali în tratament cu conlocuitorii țărilor în care se află nu sunt”²².

Să amintim printre scriitorii veacului al XIX-lea, cercetători ai istoriei țăganilor care au prezentat originea indiană a țăganilor, pe doi cunosători ai spațiului românesc: A. Poissonier, autor al unui studiu de spre țăganii robi în perioada curentului aboliționist și J.A. Vaillant, un mare prieten al poporului român, care publica în 1857 un studiu în care afirma înrudirea limbii țăganilor cu limba neoariană din India de nord²³. Într-adevăr, limba a fost cea care a adus certitudini în ceea ce privește originea țăganilor și a contribuit la stabilirea unor ipotetice trasee dinspre India spre Europa. Deocamdată, locul precis de origine al țăganilor rămâne un teren al ipotezelor, India este un adevărat subcontinent în care nomadismul încă persistă și rămân în continuare neamuri insuficient cercetate. De asemenea, perioada în care s-a desfășurat migrația și motivele care au generat-o, rămân probleme încă greu de soluționat. Și în acest caz, legendele sunt numeroase și apar în mai multe lucrări.

Germanul Martin Block scria în 1936 o valoroasă lucrare dedicată țăganilor, în germană și franceză, și care a devenit foarte cunoscută în epocă. Este adeptul teoriei privind originea indiană a țăganilor, dar prezintă și alte teorii apărute până la acea dată, până la studierea limbii. Remarca pe germanul Wagenseil, la 1700, care credea că ar fi iudei, după felul lor rătăcitor, dar și credințele că ar fi urmași ai supraviețuitorilor oastei faraonilor înecată în Marea Roșie. M. Block sintetiza aceste teorii apărute până la cercetarea limbii: „La Egipt ar trebui să ne gândim văzând proporțiile impozante ale pieptului la femeia țigancă, asemănarea cu destinele seculare ar vorbi de o origine iudaică; aspectul exterior, felul apariției ar viza pe tătari, mongoli. Aceasta ar fi dus adevăr la oarecare convingeri dacă n-ar fi avut idiomul lor particular”²⁴.

Asupra perioadei în care țăganii sau strămoșii lor au părăsit India s-au emis mai multe supoziții; o opinie cu greutate este cea a lui Gheorghe Sarău, filolog român de origine română, care a conchis că strămoșii romilor au părăsit India fie cel mai devreme

---

²⁰ M. Stătescu, *Încercări asupra originii țăganilor*, Craiova, 1884, p. 10; B. Constantinescu, *Probe de limbă și literatura țăganilor din România*, București, 1878, p.7.

²¹ D. Dan, *Țiganii din Bucovina*, p. 9.

²² G. Potra, *op. cit.*, p. 66; „cingarii”, strămoșii indieni ai țăganilor făceau parte dintr-o clasă inferioară și „ocoleau pe brahman cu zece pași înfundându-și capul în praful drumului”.

²³ A. Poissonier, *Les esclaves tsiganes dans les Principautés Danubiennes*, Paris, 1866; J.A. Vaillant, *Les Romes. Histoire vraie de vrais Bohémiens*, Paris, 1857, p. 4

²⁴ M. Block, *Moeurs et coutumes de tsiganes*, Payot, Paris, 1936, pp. 32-33.

în secolul al II-lea până în secolul al VIII-lea, fie odată cu formarea limbilor neoindiene (din rândul cărora face parte și limba rromani), pe la sfârșitul secolului al X-lea²⁵. Englezul Donald Kenrick propune o ipoteză conform căreia plecarea rromilor din India s-ar fi petrecut în secolul al III-lea d.Hr., în timpul șahului Ardashir care cucerește nordul Indiei, transformând-o în provincie persană, mulți dintre locuitori trecând atunci în Persia pentru condiții mai bune de viață²⁶.

O altă legendă referitoare la părăsirea Indiei de către țigani și care a pătruns în mai multe lucrări mai vechi sau mai recente, descrie sosirea muzicanților pe care i-a cerut șahul persan Bahram-Gur (a domnit înapoi în anul 438) lui Shangul, regele Indiei. Istoricul arab Hamza din Ispahan (prin anul 950) scria că descendenții acelor muzicanți indieni mai trăiau încă, iar poetul Firdousi în *Şah-Name* (Cartea Regilor), din 1010, scria despre numiții lurii, lăutari indieni în număr de 10.000, care au primit de la rege grâu și vite pe care le-au risipit în mod necugetat. Regele i-a izgonit poruncindu-le să străbată țara și să cânte. Lurii umblă și astăzi prin lume, spunea poetul²⁷.

O altă legendă încearcă să justifice etnonimul Sinte, Sinti, Sindhi, făcând legătura cu poporul „Sindoi” din India vestică. Se spune că regele Sin, regele țiganilor, avea o fiică cerută în căsătorie de regele Talani și, nevrând să i-o dea, a izbucnit un război. Regele Sin a fost înfrânt și întreg poporul său a fost silit să fugă către apus și în memoria regelui Sin și-au luat numele de Sinte²⁸.

O teorie recentă ce aparține lingvistului Marcel Courthiade, care consideră că plecarea țiganilor din India s-a datorat incursiunii militare a războinicului afgan Mahmud Ghazni, care a cucerit bogatul oraș Kannauj în 1018. Populația orașului a fost luată în robie (53.000 de oameni) și vândută Persiei ca meșteșugari, muzicanți etc.²⁹

O altă tradiție istorică menționează: „După ce Tamerlan (Timebeg) în 1399, sub pretextul abolirii idolilor a supus noua Indie și a săvârșit acele cruzimi mari, un popor Cinganii, locuind la Guzurat și Tatta au fugit din India în număr de jumătate de milion; bogații se numeau în limba din Guzurat – Rom (oameni), iar din cauza pielii lor smolite – Kola (negri)”³⁰. Aceste legende, credințe, tradiții istorice și ipoteze au fost preluate în multe lucrări despre rromi și au fost comentate și interpretate, dar valoarea lor documentar-istorică rămâne în continuare scăzută, de altfel, istoria veche a rromilor rămâne și astăzi, în mare măsură, o adevărată „terra incognita”, în ciuda a tot mai multor studii recente.

---

²⁵ D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rome*, Editor Organizația „Salvați Copiii”, București, 2006, p. 8

²⁶ D. Kenrick, *Rromii: de la India la Mediterana. Migrația rromilor*, Ed. Alternative, București, 1998, pp. 18-19.

²⁷ cf. A. Fraser, *Țigani*, Ed. Humanitas, București, 2008, pp. 42-43.

²⁸ D. Dan, *Țigani din Bucovina*, p. 4

²⁹ M. Courthiade, *Phonologie des parles rrom et diasysteme graphique de la langue rromani*, Paris, 1995, p. 23

³⁰ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 6, citându-l pe Fessler.

Fără îndoială, lingvistica a fost cea care a avut un rol decisiv în stabilirea originii, dar și a unei ipotetice perioade a acestei migrații și a traseului urmat din India spre Europa. Trebuie menționat aportul deosebit al lingvistului Franz Miklosich, care a studiat limba rromani și a descoperit în lexicul ei cuvinte de origine indiană, cuvinte afgane, persane, armenesti, gruzine, turcești, grecești, sud-slave etc.³¹

Asupra traseului străbătut de rromi s-au pronunțat mai mulți cercetători precum A. Poissonier, P. Bataillard, C.J. Popp Șerboianu, George Potra, M. Courthiade, D. Kenrick, Gh. Sarău, V. Achim etc. F. Miklosich a indicat trecerea rromilor prin Persia și Armenia, cu șederi mai îndelungi, conform elementelor lexicale prezente în limba rromani. Alți autori au considerat că undeva în estul Imperiului Bizantin s-a petrecut o trifurcație a populației rrome:

-o ramură numită „lom” sau de nord, a ajuns în teritoriile armenesti și apoi prin nordul Mării Negre în Balcani și Europa Centrală;

-o ramură „dom” sau de sud-vest au ajuns în nordul Africii și în Spania;

-o ramură numită „rrom” sau de vest, a ajuns în Imperiul Bizantin și de aici în Europa centrală și de vest.

Ultima ramură a fost considerată cea mai numeroasă și care după câteva secole de ședere în Imperiul Bizantin s-a răspândit în întreaga Europă³². Sunt ipoteze care au fost îmbrățișate și dezvoltate de cercetători contemporani, folosindu-se observațiile lui J.P. Liegeois, J. Hanock, D. Kenrick, F. De Vaux de Foletier și studiile de lingvistică ale lui M. Courthiade și Gh. Sărau. George Potra, cu peste jumătate de secol înainte, avea o opinie nu foarte diferită de a acestora: o parte din populația rromă s-a îndreptat spre nordul Africii; o parte a ajuns în Europa prin Colchida și Crimeea, cei care s-au îndreptat spre nord fiind robiți de tătari; o a treia parte a intrat în Asia Mică și apoi în Balcani, de unde s-au răspândit în Europa³³. Dimitrie Cantemir remarcă la începutul veacului al XVIII-lea faptul că rromii au stat o perioadă îndelungată în Imperiul Bizantin, descoperind mai multe elemente grecești³⁴.

Din teritoriile de limbă persană și armeană, rromii au trecut în Asia Mică, teritoriu de limbă greacă aparținând Imperiului Bizantin. Aici au primit etnonimul folosit în spațiul balcanic, dar și în restul Europei: țigani. Cei mai mulți dintre autori sunt de părere că termenul provine din greaca medievală însemnând „de neatins”, „intangibil” – „athinganoi”, amintiți în documente din secolul al XI-lea³⁵. Acești „athinganoi” formau o sectă eretică în Frigia și Licaonia și la aceasta s-au alipit și țiganii. Despre această sectă avem știri până în secolul al XIII-lea, iar termenul s-a

³¹ apud D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, p.11; V. Achim, *op. cit.*, p. 16

³²Gh. Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, p. 11; M. Courthiade, *Phonologie des parles rrom et diasysteme graphique de la langue rromani*, p. 24; D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, pp. 11-12

³³ G. Potra, *op. cit.*, p. 18

³⁴ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Gh. Adamescu, 1909, p. 122

³⁵ J.P. Liegeois, *Tsigans et Voyageurs. Donnees socio-culturelles. Donnes socio-politique*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1985, p. 14

răspândit de la greci la bulgari, la sârbi și români, fiind descoperit în documente de limbă slavă³⁶. Sunt amintiți într-un manuscris hagiografic din anul 1068 scris de un călugăr athonit în care se spune despre niște oameni, astfel numiți, ce făceau parte dintr-o sectă eretică și erau renumiți prin priceperile lor de ghicitori și de vrăjitori³⁷. Se consideră că un prim document sigur datează de la sfârșitul secolului al XIII-lea, o scrisoare a patriarhului Gregorios II Kyprios, unde se vorbește de taxele care trebuie luate de la așa-numiții egipteni și ațigani³⁸. Gheorghe Sarău ordonează cronologic documentele, mai mult sau mai puțin sigure, până la sfârșitul veacului al XIV-lea, care îi atestă pe țigani în spațiul aflat sub influența Imperiului Bizantin, cele mai numeroase fiind din secolul al XIV-lea³⁹.

Termenul „athinaganoi” sau „atsingani”, care înseamnă „de neatins” (de la verbul athinggainin – a nu atinge). Termenul fusese aplicat în secolele al VIII-lea și al IX-lea unei secte creștine răspândite în Frigia, ai cărei adepți socoteau ca o întinare contactul cu anumite obiecte sau chiar numai vederea lor; termenul avea să fie aplicat peste câteva secole țiganilor printr-o adevărată răsturnare de sens. Această denumire a stat la baza nemțescului „Zigeuner”, a franțuzescului „Tsiganes”, a italianescului „Zingari” sau a maghiarului „Cyganyok”⁴⁰. Originea termenului țigan a născut ipoteze și dispute, dar dubiile n-au fost înlăturate în totalitate.

Din spațiul bizantin, rromii au pătruns în Europa de est și centrală, ajungând la sfârșitul secolului al XIV-lea în statele balcanice (Bulgaria, Serbia, Țările Române), iar pe parcursul secolului al XV-lea au ajuns în vestul Europei și chiar în țările scandinave. Numele pe care le-au primit de la aceste popoare oferă informații asupra felului în care îi receptau sau asupra unei posibile proveniențe. Astfel, popoarele nordice le-au zis „tartares” sau „saraceni”, fiind asemănați cu mongolii care-și întindeau hoardele până aproape de hotarele lor; englezii le ziceau „gypsy”, adică egipteni, după asemănare, dar și după cum rromii se prezentau; belgienii și olandezii, le ziceau „heidenen” și „idolates”, datorită faptului că adorau elementele naturii; francezii foloseau un termen de origine bizantină – „tsiganes”, dar și cel de „bohemien”, adică sosiți din Boemia, după cum singuri țiganii se prezentau, cu salvoconduce de la împăratul Sigismund de Luxemburg; spaniolii le spuneau „gitanos” (la fel ca și franțuzescul tsiganes, provenea din limba greacă), cât și egypsiano (definind o posibilă origine egipteană); portughezii – ciganos; italienii – zingari; germanii – Zigeuner; ungurii – ciganyok, dar și faraontseg (deci credința originii egiptene); boemii – cinkan; lituanienii – cigonas; rușii – țâgan; țehan, sârbi – ciganin, românii – ațigani și apoi țigan; maurii – harami (adică popor rătăcitor etc.⁴¹

---

³⁶ D. Dan, *Țigani din Bucovina*, p. 9, N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 436

³⁷ J.P. Liegeois, *op. cit.*, p. 13-14

³⁸ cf. V. Achim, *op. cit.*, p. 17

³⁹ D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rromice*, pp. 15-16 .

⁴⁰ N. Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 385; A. Fraser, *op.cit.*, p. 56

⁴¹ D. Dan, *op. cit.*, p. 4; Al. Gonța, *op. cit.*, p. 303; V. Achim, *op. cit.*, p. 19

Rromii au trăit în Imperiul Bizantin într-o lume stăpânită la acea vreme de numeroase credințe și superstiții și și-au făcut loc cu ușurință, fiind asimilați egiptenilor, cunoscuți din vechime ca cei mai renumiți vrăjitori. Au înțeles, într-o lume dominată de cruciade, de „marea frică” (a sfârșitului lumii), că pelerinii ce soseau din Țara Sfântă beneficiau de un tratament privilegiat și așa cum am constatat până acum, rromii s-au erijat în Europa de vest ca pelerini sosiți de la Ierusalim, urmași ai egiptenilor, siliți de marii ierarhi creștini la o îndelungată penitență.

Să menționăm și o părere, naivă însă, a unui călător străin de la sfârșitul veacului al XVI-lea care consideră că țiganii aveau originea în spațiul carpatodanubiano-pontic. Francois de Pavie, baron de Fourquevaux, ajunge la Iași în 1585 și și mărturisește impresiile: „În afara înconjurului Iașului se află un număr de case ce se socotesc eu că ajung la 2.000, toate clădite din paie și din lemn și în care locuiesc multe familii din acele neamuri rătăcitoare de țigani sau dinspre noi egipteni, care plătesc tribut ducelui. De aceea, socot, văzând că ei au o locuință statornică în această singură țară, cum și-au tras de obârșia în vreun secol oarecare din trecut și și-au păstrat de asemenea portul, căci femeile, mai cu seamă din Moldova se îmbracă tot așa cum vedem pe acele egiptence rătăcitoare (...) Doar aceasta este deosebirea între aceste ființe rătăcitoare și femeile moldovance: anume că acestea sunt albe și bălaie și acelea negre, dar în mod artificial, folosind la spălat decoctii de buruieni”⁴². Argumentele francezului sunt puerile, dar nu este singurul care crede acest lucru, dar evident înainte de sfârșitul veacului al XVIII-lea, când este făcută cunoscută ideea originii indiene, dovedite anterior, amintim pe Pierre Belon du Mans, la mijlocul secolului al XVI-lea, care vede drept patrie de origine a țiganilor Bulgaria și Valahia, iar Jean Brodeau crede că țiganii sunt valahi⁴³.

Sosirea țiganilor în Europa încheie marea migrațiune a popoarelor asiatice. Exodul lor n-a fost însă unul spectaculos, s-a desfășurat gradual, în valuri succesive, care n-au atras atenția și de aceea nu apare atestat în documentele importante ale vremii. Nu a avut un scop militar, n-a urmat o politică de cucerire, dar acest proces a fost generat, fără îndoială, de evenimente militare, de expansiunile perșilor, ale turcilor selgiucizi sau otomani. Dacă asupra originii dubiile s-au risipit în cea mai mare măsură, în ceea ce privește culoarul de migrațiune și perioada în care s-a desfășurat, rămân încă destule necunoscute. Cercetări susținute, mai ales în domeniul lingvisticii vor lămuri și aceste controversate chestiuni istorice.

Bibliografie selectivă

- Achim, V., *Țiganii în istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998.
Alecsandri, V., *Vasile Porojan*, Editura Tineretului, București, 1968.
Block, M., *Moeurs et coutumes de tsiganes*, Payot, Paris, 1936.
Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, București, 1956.

---

⁴² *Călători străini despre țările române*, vol. III, Ed. Științifică, București, 1971, p. 183.

⁴³ cf. V. Achim, *op. cit.*, p. 30

- Călători străini despre țările române*, vol. III, Editura Științifică, București, 1971.
- Chelcea, I., *Țiganii din România. Monografie etnografică*, Institutul Central de statistică, București, 1944.
- Constantinescu, B., *Probe de limbă și literatura Țiganilor din România*, București, 1878.
- Costachie, S., Dieaconu, D., Teodorescu, C., *Several socio-economic and demographic aspects of the gypsies (roma) from their first presence in the Romania and untill the second world war*, în „Revista Română de Geografie Politică”, an XII, nr. 1, Oradea, 2010.
- Costachie, S., Dieaconu, D., *The Romanian Gypsies: from emancipation to assimilation*, în „La Pensee Journal”, vol.76 (3), pp. 42-54, Paris, 2014.
- Courthiade, M., *Phonologie des parles rrom et diasysteme graphique de la langue rromani*, Paris, 1995.
- Dan, D., *Țiganii din Bucovina*, Cernăuți, 1892.
- Deleanu, I. B., *Țiganiada*, București, 1928.
- Dieaconu, D., *Dezrobirea Țiganilor*, în „Historia”, an IX, nr. 90, iunie 2009.
- Dieaconu, D., *Perioada medievală și începutul epocii moderne: Țiganii din spațiul românesc în scrierile călătorilor străini*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 13, octombrie 2010.
- Dieaconu, D., *Țiganii din spațiul românesc în Evul Mediu*, în „Historia”, an IX, nr. 87, martie 2009.
- Dieaconu, D., Costachie, S., *De la dezrobire la regimul comunist: Țiganii din România*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 6, martie 2010.
- Dieaconu, D., Costachie, S., *Mito y realidad. Los rrom (gitanos) de Rumania*, Niram Art, Madrid, Spain, 2016.
- Dieaconu, D., Costachie, S., *Romii din România în perioada interbelică. Aspecte socio-demografice și evoluții organizatorice și politice*, în „Partide politice și minorități naționale din România secolului XX”, vol. V, coord. V. Ciobanu, S. Radu, Editura TehnoMedia, Sibiu, 2010.
- Djuvara, N., *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Drâmba, O., *Apariția și avatarurile Țiganilor*, în „Dacoraomania”, nr. 43/2009.
- Fraser, A., *Țiganii*, Ed. Humanitas, București, 2008.
- Gonța, Al., *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Grigore, D., Sarău, Gh. *Istorie și tradiții rrome*, Editor Organizația „Salvați Copiii”, București, 2006.
- N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. IV, București, 1929.
- Kenrick, D., *Rromii: de la India la Mediterana. Migrația rromilor*, Ed. Alternative, București, 1998.
- Kogălniceanu, M., *Schiță despre Țigani*, trad. Gh. Ghibănescu, Tipografia Dacia, Iași, 1900.
- Liegeois, P., *Tsiganes et Voyageurs. Donnees socio-culturelles. Donnes socio-politique*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1985.
- Olinescu, M., *Mitologie românească*, Ed. Casa Școalelor, București, 1944.
- Poissonier, A., *Les esclaves tsiganes dans les Principautes Danubiennes*, Paris, 1866.
- Poissonier, A., *Les Tsiganes en Moldavie et Valachie*, Paris, 1855.
- Potra, G., *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, Fundația Regală Carol al II-lea, București, 1939.
- Sarău, Gh., *Rromii, India și limba rromani*, Editura Kriterion, București, 1998.

Stătescu, M., *Încercări asupra originii țiganilor*, Craiova, 1884.
Vaillant, J.A., *Les Romes. Histoire vraie de vrais Bohémiens*, Paris, 1857.
Vaux de Foletier, F. *dem Mille ans d'histoire des Tsig*